

LITERATURA

BIDEAN

Maiz entzun oi ditugu euskal-leteraturaren balio ta erruak aitortzen dizkiguten ainbat esamesa. Alegia, idazle batzuk euskera zakar ta astuna darabiltela, beste batzuk berriz arin, labur ta ukibera. Nere ustez, ba-du esate onek bere egi mardul borobilla. Zenbat bider ikusten ditugu xamurtasun gabeko idazlan zakar ta totelak. Idazkera orren erdoiak, gaurko irakurleari euskeraganako naskagura galgarri bat sortu oi dio. Euskal-idazleak arritan irudi bizi ta leunetan galitzen ez direlako, irakurleari etzaio atsegin euskera irakurtzen.

Sentimentuak indar berezia du literaturan. Gaia, maiz sakona izan, egokiago sartzearren sentimentua ukitzera jo bear dugu idazleok. Biotza sentimentu ta lillura guriari ukibera zaio; ez, ordea, zabarkeri elkorrari. Ez dut esan nai onekin, gai sakon ta zorrotzak erabilli ez ditezkenik, baizik eta idazkera apain, bigun ta atsegifiak eskuratu bearrean gerala. Gai elkorrak legungarri, bustigarri bat bear dute, bestela, maiz, lan alper, galduak lirake, batez ere gaurko irakurlearentzat. Bestalde. Gaur egungo irakurle euskaldun askok erdel literatura irakurria dute. Ango itz-arinta-

sun, aberastasun ta joskera bitxiari oiturik, nola etsi bat gurean literatura motel, apaindugabeko ta zaartu bati?...

Egi galanta ere da, gauz egokiagoa dala iru edo lau idea mamitsuzko idazlan txukun, dotorea, beste ogeita zazpiko illun ta gogorra baiño. Zergaitik? An, irakurlearen sentimentuak biotz eragitez lilluraturik, apaingarri bat dakusalako, bestean ordea, biotzak erakargarririk gabe ez du bultzadarik idea oien indarra onartzeko, eta nazkak menderaturik pot egiten du laister.

ERDERARI BEGIRAZ

Sarri eduki izan ditut esku artean, gaur egungo idazle sonatu diran Antonio Machado, Juan Ramón Jiménez, Azorín, Asunción Silva, Salinas, Concha Espina t.a., ta auen irakurraidiak zenbat aogozo legunak eman dizkidaten! Alako idazkera mee, garbi ta ugaria; asmaketa ausarta, biurriak; amets-eredu piñak, irudi apain, biotz ukigarriak. Itxuraz, joskera ta danean atsegin gozo darion literatura! Egia esan, gure Lizardi aundiak ez du lotsarik auen aurrean; baiña, beste euskal-idazle askok, zenbat bide oraindiño ibilli bearrean! Noski, euskal-literatura, oraindik gaztea dugulako, au konprenigarria da; baiña alderdia or gelditzen da beti. Juan Ramón Jiménez'ek, adibidez, zenbat orrialde legunki miazkagarriak dauzkan! Biotza beratzen da onen olerkitasun guri-xoillaz. Ta, prantzitar, italiar, alemaniar ta beste askori begiraz ere, zer esanik ezdaukagu. Espaiñiar literatura bere bigarren urrearoran dagola bat baiño geiagoeak esan didate. Nere iritziz, ez nuke ukatuko au. Gaurko espaiñiar literatura ugari, atsegin ta baliotsua da. Lirikan bertan, goitar ta mee dabiltz Machado ta Juan Ramón Jiménez batzuk.

EUSKERAREN LAGUNTZAN

Aberaski guzi oiek ikusirik, ez ote litzake egoki ta zillegi, erdel sorotik balio oiek gureganatzea? Ona dana ez da zapuztu bear, naiz erdelerritik etorri. Edertasuna lilluragarria zaio beraz, bai euskaldunari, bai alemaniarri, bai japoitarri. Orain, ordea,

edertasuna norberagan sujetibua izanik, oni atsegin zaiona besteari ez atsegiña litzaioke. Baiña, oraindik ez nator ortara.

Literatura kondairaren zear, literatura mota edo era asko dauzkagu; era auek, edertasunaren adierazle ezberdiñak baiña ez dira, au da, estetikaren adierazle. Kondaira jarraituaz, errez dakuskegu era oiek, naiz sorlekua izkuntza batean eduki, Europa'ko beste izkuntza askok bereganatzen zituztela. Eta au ez literaturan bakarrik, baita pilosopi ideatan ere. Adibidez, ikus dezagun erromantizismoa. Mugimentu berri onek europar kultura galanki aldatu zuan. Lenengoz, arrazoikeria sentimentu-kutsu berati batez kendu zuan. Geroago, klasikuetara makurtu zan; ondoren ere, bide askotara. Baiña, erromantizismu-joera guzti oiek, erri ta izkuntza ezberdiñetan eduki zituzten jarraitzailleak. Onela lenengo aldian, Inglateran: Thompson, Richardson; Prantzian: Rousseau, Diderot; Alemanian: Lessing; ta Espaiñin: Jovellanos. Geroago, europar asko ikusiko ditugu naasian joera berdiñarekin: Goethe, Hoffmann, Heine, Victor Hugo, Walter Scott, Zorrilla, Bécquer t.a. Beraz, izkuntza bakoitzaren izatera eratu zan, baiña onek etzion kendu guzti auetan joera berdiñak nabaitzea. Apur bat etxeraturik, euskal-literaturan bertan, ba-dauzkagu egi onen adibide bikaiñak. Euskerak, literatur artu-eman auek egiteko, berez beintzat oztoporik ezdauka. Izkuntza guztiak bezela, alako ta alako sentimentuak azaltzeko antz bereziak dauzka ele batzuekin.

Gure Aitzol jaun agurgarriak, onela dio Lauaxeta bizkaitar olerkari aundiatzaz: "Berez olerkari jaio ba-da, erdereetakoak irakurri ta ikasteakin aurrerapen galanta itsasi zaizka. Batez ere, Prantzian aizkeneko gizald etan agertu diran olerkarienganako zaletasun bizia nabaitzen diogu. Francis Jammes biotz-bigun, gauz txikitxoentilari trebearenetik, Baudelaire elerti iraulari, "Parnasisme" taldea irasi zuan olerkari arenetaraiñoiko bertso arrigarrienak euskeratu dizkiugu. Biotz biguñekoa bera, biotz barru-barrundik irtendako leuntasun miña eta apaltasun meea daramazkiten olerkiak sortzea atsegin zaio, noski, Lauaxeta'ri. Verlaine, Sully-Prudhome, Manzoni,

Coppée eta Heredia'ren minkutasun eta leuntasunak Urkiaga'ren oldargiari eragiten diote". Itz auek argiagoak dira nere esanaia adierazteko. Ikusi dugunez, Lauaxeta aundia, prantzitar parnasistarren jarraitzaille bezela azaldu digu Aitzol jaunak. Benetan, nola apainduko, nola aberastuko, ba, izkuntzak, bere serotikan bakarrik? Bat bestearen bidez, laguntzaz eta ideaz loretu dira gaurko kultur izkuntzak. Izan ere, ele baten literatur bide batek, ez du aitortzen, a priori beintzat, beste izkuntzaren ez-egokitasuna. Orregatik, izkuntza baten bereiztasun edo izatearekin obekigo datozen, joera batzuk sendoago, barruago onarturik ikusten ditugu.

Arrazoi onen bidez, goragarri ta itxurazkoa litzake, erdel literatura gure euskeraren aberats-iturritzat artzea. itxuratze onek, neurri onean egiñik, ez lioke euskerari bere nortasuna itzalduko, ezta ere garbitasunik kenduko. Baizik eta euskerak berez gordetzen dituan apaingaiak adierazten eta esnatzen lagunduko lioke. Apaltzeko bildurrez edo uste txar arroxkaz, ez dugu uste izan bear, ez dagola iñoren bearrean gure euskera. Egia da, azken gizaldi ontan, galanki jorratua ta abestua izan dala; baiña, tamalez, izkuntza landu edo kultur-ele maillara iristeko, bide mutur luzetxoa daukagu, oraindik aurrean. Ez gaitezen zalekeri itxuaz, gure euskeraren zigortzailleak. Erdel kutsu oiek gure izatearen eta arrazaren kontra dijoazela norbaitek esan lezake. Arrazoa zenduke, irakurle, arrisku ori balego; baiña, aurrez esana dut, euskeraren izateari dagokion literatur joera onartu daikela bakarrik. Euskera ez da literatura-rentzat, literatura baizik euskerarentzako. Gauz agiria da, gizartean edozer gaietan kopiagarri asko agertzen dirala. Gizartea bat bestearen artu-emanaz bizi da. Literaturak ere, elkartasun oiek ipiñi ditzazke.

IDAZKERA BAT

Idazkera baten egokitasun ta aberaskiak azaltzera natorkizu, irakurle. Idazkera apain onen susmoak oartu ditut beste euskal-idazle jator batzuetan. Barkatu, baiña, besteren batean gai onetzaz zabalago jardutea asmo izaki, oraingo laburrean bada, au beintzat.

Itzal aundiko ta ezaguna dugu Juan Ramón Jiménez, 1956'ko Nobel sariduna. Euskaldunen artean, ba-dira amaika, olerkari onen liburuxka zoragarri dan "Platero y yo" irakurritakoak. Baiña, oar ondo. Erderaz irakurria, esan nai dut; euskerazkoan, bere balio ta olerkitasuna, zerbait itzalduak daude-ta.

Zorionez, bein batean, etorri zan nere eskuetara liburuxka ori, ta bai zoratu, lilluratu ere. Aren poesitasunez, olerkari senti nintzan inoiz ez ala. Olerkitasun aren leunak, biotza ezitu, olermena azkatu ta kantari biurtzen zuan. Ura olerki jario ezitibera! Ura ederraren, poesiaren laztan gozo ta zabala! Lizardi ta Loramendi'k, aldi ain mee ta goitarrez atsegindu ninduten au, Juan Ramón Jiménez'en olerkitasunaren lillura erakargarriak, biotza ta adimena, ziaro itxutu zizkidan ederrez. Baiña, nola senti au guztia, euskaldun izanik? Euskerak, alako olerkari goitarrak edukiz, nola ezin-etsi, eder-txorabioz, erdeldun baten olermenari...? Nere sentimentuak damait arrazoi guztia. Juan Ramón'en idazkera, euskal izatearekin arrigarriri egokitzen da nozki. Egiaz, ba-ditut beste makiñabat erderean irakurriak, baiña auetako batzuk, ez naute txoratu, ezta gutxiago ere; nere euskal-izatearekin ez datozelako, alegia. Adibidez, Rubén Darío'ren idazkera arro ta puztuak, euskeraren xoiltasun zuhurrarekin elkartze egokirik ez du, askotan beintzat. Berari irakurtzeak ez-nai edo alako dama. Gañera, latin-izkuntzak irudimen askatu, banatukoak dira. Europa goikoak, inglesak, alemaniarrak, errusiarrak, eta auekin bat euskaldunak, ez gera itz-arro ta irudi aundikoen zale. Euskera, irudietanlaburra, xoilla, neurtua dugu. Onekin, irudimen askatu zaleeri, ez diet uka nai leku euskal literaturan. Bañan, bai azaldu, euskera ta euskaltasunak daskaizkigun zuhurtasun ta xoiltasun oiek. Gañera, zuhurtasunak ez du ukatzen olerkitasun aberatsa, ezta ere irudi ta metaforaen ugaritasuna.

Juan Ramón'engana biurtuaz, auxe adierazi bear dut: irudietan, itzetan eta izkera osoan, euskerarekin berebiziko elkartasun egoki ta aberatsa daukala. Ez dut ikusi, idazkera ontan, xoiltasuna ta irudien bizitasuna baizik. Idazkera, guz-

tiz bitxi, xamur ta atsegiña du; itz errez eta apaiñen bidez, irudiak garbi jazten ditu; ez dago beregan illuntasunik, musika ta olerki-jario mee ta leuna baiño.

* * * * *

Irakurle, emen natorkizu, ba, lan au bkkatzera. Agian, gauzak labur ta illun jarri dizkizut. Nere esanaia entenditu baduzu, naiko dut.

Azken urte auetan, emen gabiltz euskaldunal zer bide edo jokaera artu literaturan. Batzuk errezero, ariñera jotzen dute. Beste batzuk garbizalegiak ote diran esango genuke. Azken batzarreko YAKINlarien nai ta asmoak ezagunak ditugu. Guztiak idazkera arin, atsegiñera makurtzen dira zorionez, ta jakiña, onegatik gai sakon ta kultur kutsukoak baztertu gabe.

Juan Ramón Jiménez'en idazkera aurrean daukagu. Ba-liteke, norabitek, berritasun au, olerkariarentzat prosistentzat baiñp egokiago dala baiestea. Aua ala izanik ere, gutxi ote litzake..?

Gaur, euskara sendotu eta maitarazteko, literatura atsegin, xamur bat bear dugu; baiña kontuz! xamurtasun orrekin literatur ugaritasun ta aberastasuna ajolakabetu gabe.

Muxika'tar Luis Mari
Villaro'ko Sakramentinoa.